

ישראל במלחמה

ממצרים לירושלים
פסח תשפ"ד

רק בגלל החרדה

אסופת קטעי הגות ושירה העוסקים
בסיפור המשותף ובמשמעות הקיום
היהודי-ישראלי והלחימה בימים שבין
שואה לתקומה

עין פרת
המדרשה למנהיגות חברתית
EIN PRAT - THE ACADEMY FOR LEADERSHIP

לב אחד
ONE HEART
قلب واحد

פֶּסַח, עִם שׁוֹמֵר בְּמִשְׁךָ אֶלְפֵי שָׁנִים אֶת יוֹם צֵאתוֹ
מִבֵּית עֲבָדִים. אֶת הַגְּעֻגוּעִים לַחֶפֶשׁ בְּזִכְרוֹן עֵתִיק
אֲשֶׁר כָּלוּ מִפְּנֵה לַקְּרֹאת הָעֵתִיד.

מֵאֲבוֹת אֶל בָּנִים, דֶּרֶךְ כָּל הַדּוֹרוֹת, נִמְסַר דְּבַר
יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּזִכְרוֹן אִישִׁי... אֵיזָה יֶצֶר חֲרוֹת
עֲמֵק טְבוּעַ בְּלֵב עָם, שֶׁיִּכּוֹל הִיָּה בְּאֲבִיב יָמָיו
לִיֶצֶר יְצִירָה כְּזֹאת וְלִמְסַר אוֹתָהּ מִדּוֹר לְדוֹר.

ברל כצנלסון

רק בגלל הרוח ממצרים לירושלים תשפ"ד

אסופת קטעי הגות ושירה העוסקים בסיפור המשותף ובמשמעות
הקיום היהודי-ישראלי והלחימה בימים שבין שואה לתקומה

עריכה:

ד"ר שירה בר-אור מלכיאור
יאיר טיקטין

עיצוב כריכה וגרפיקה:
חמוטל לורנס

החוברת הופקה על ידי המדרשה למנהיגות עין פרת

© כל הזכויות שמורות למחברי קטעי השירה וההגות.
החוברת מופצת לצרכי לימוד ותרבות וללא מטרת רווח כספית.

החוברת רק בגלל הרוח יוצאת במהדורות הרביעית
בסימן חג הפסח ונועדה לחזק את רוח האומה.

החוברת מוקדשת לזכרם של חיילינו הגיבורים שנפלו
במלחמת חרבות ברזל. בתקווה ובתפילה לניצחון
המלחמה, לרפואת הפצועים, לחיזוק תושבי וישובי
הדרום והצפון, לנחמת המשפחות השכולות, ולחזרת
השבויים והחטופים לביתם.

תעצומות הנפש שגילו נשים ואנשים בתקופה מאתגרת
זו, בחזית ובעורף, מזכירים לנו כי עלינו לחגוג יחד את
חג הפסח מתוך חירות אמיתית - זו הנובעת מהידיעה כי
נצח ישראל לא ישקר.

חגי תקומה משמעותיים

הקדמה

לפני למעלה משלושת אלפי שנה יצא עם ישראל ממצרים, ומאז אנחנו ממשיכים ומעבירים את הסיפור הגדול מדור לדור. חכמינו זכרונם לברכה קבעו כלל ביחס לסיפור יציאת מצרים - 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח': את הסיפור מתחילים ברגעי העבדות במצרים ומסיימים ברגעי החירות בירושלים. ואכן בהגדה של פסח מופיע הביטוי "בכל דור ודור" פעמיים: בפעם הראשונה בתיאור הסכנה המאיימת על קיומנו - "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו", ובפעם השנייה כחיוב מוסרי הקורא לכל דור לראות את עצמו כחלק ממפעל התקומה - "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". הציר עליו נעה ההגדה הוא ציר שזוכר את רגעי האיום, הרדיפות והשבר אולם בוחר לצמוח מתוכם אל עבר המשך שיש בו בנייה מחודשת, יעוד משותף ותקווה. בדומה לימים שבהם נכתבה ההגדה, גם היום ישנה תחושה שאנו שותפים בכתבת פרק נוסף ומכריע בתולדות עם ישראל בארצו, פרק שיש בו שבר וכאב והבנה ש'עומדים עלינו לכלותינו' בצד אמונה בכוחנו 'לצאת ממצרים' - לנצח, להגן ולהביא לתקומה מחודשת. חג הפסח מהווה הזדמנות לשאוב כוח והשראה מהסיפור המופלא של העם היהודי, והוא מהווה גם הזדמנות לשאול 'מה נשתנה' - לברר ולהעלות מחדש שאלות יסוד שנוגעות לקיום, לתפקיד ולמשמעות שלנו ושל הדורות הבאים כאן בארץ.

חג הפסח הוא חג החירות, ובני חורין הם אנשים שחופשיים לשאול שאלות, הם אינם מקבלים כמובן מאליו את המציאות כפי שהיא. בשונה מחגים אחרים, בפסח ניצבים על קדמת הבמה הבנים והבנות - דור ההמשך. אנחנו אמנם מורגלים למנגינה המסורתית של 'מה נשתנה' שגורמת לנו לחשוב שיש כאן שאלה ותשובה, אך עיון בניקוד המקורי מגלה שהקטע המפורסם כולל שאלות ללא תשובות. חתן פרס נובל איזידור ראבי סיפר בטקס קבלת הפרס שלו שבעוד שכל האימהות שאלו את ילדיהן "מה למדת היום בגן" אמא שלו נהגה לשאול אותו "איזו שאלה מעניינת שאלת היום בגן?"

פרופסור ישעיהו ברלין, הוגה דעות יהודי שחי במאה הקודמת, הבחין בין שני סוגים של חירות: בין החירות המבוססת על שחרור מכבלים חיצוניים ('שאלה אחת לא יגיד לי מה לעשות') - לבין החירות המבוססת על הבחירה הפנימית לפעול למען דבר מה שבו אנחנו מאמינים ושהוא גדול מאיתנו. סיפור יציאת מצרים מספר על שחרור של עם עבדים מהעול של מצרים, אולם הוא לא יכול להיעצר שם. היציאה מעבדות לחירות מחייבת דיון בשאלת החירות הפרטית והלאומית הדורשת מאיתנו לברר - מהו החזון המשותף אליו אנחנו חותרים, למה אנחנו מתחייבים ואחראיים, ומהו חלקנו בכתבת הפרק הבא בתולדות שיבת העם היהודי לארצו?

החוברת מורכבת מארבעה חלקים - כל חלק מוקדש לכוס ולקושיה זהותית (שאלת יסוד). היא מציעה הרחבה ותוספת רעיונית להגדה, ומאפשרת להוסיף שאלות עכשוויות לדין בין המסובים.

הכוס הראשונה

הכוס הראשונה מוקדשת לשאלת הסיפור המשותף שלנו: מה אנחנו ממשיכים לספר 'בכל דור ודור'?

הכוס השנייה

הכוס השניה מוקדשת לשאלת אפשרות הצמיחה מתוך כאב ושבר: מהי משמעות הציווי 'בדמיך חיי'?

הכוס השלישית

הכוס השלישית מוקדשת לשאלת המכנה המשותף הגבוה והמאחד של העם היהודי: מהו הדבר המאפשר לכל סוגי הבנים לשבת יחד?

הכוס הרביעית

הכוס הרביעית מוקדשת לשאלת התקווה: מהי תמונת החזון והתקווה אליה אנחנו מייחלים?

בתפילה להצלחת ושמירת חיילנו וכלל אנשי כוחות הביטחון, לרפואה שלמה לכל הפצועים, ולהשבת החטופים. שנזכה לחגוג יחד את הפסח מתוך שייכות וחירות.

שירה ויאיר

כוס ראשונה - מה הסיפור שלנו?

מזמינים אתכם להרים כוס ראשונה ולשאול:
מה אנחנו ממשיכים לספר בכל דור ודור?

בְּהֵלוֹ יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם

הָא לַחֲמַא עֲנִיָּא דִּי אֲכָלוּ אֲבָהֵתְנָא
בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם. כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וְיִיכַל,
כָּל דְּצָרִיךְ יִיתִי וְיִפְסַח.

הִשְׁתָּא הָכָא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא
דְּיִשְׂרָאֵל. הִשְׁתָּא עַבְדֵי, לְשָׁנָה הַבָּאָה
בְּנֵי חוֹרֵין.

תרגום: זהו לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים.
כל הרעב יבוא ויאכל, כל הצריך יבוא ויפסח.
השנה (אנו) כאן - לשנה הבאה בארץ ישראל,
השנה (אנו) עבדים - לשנה הבאה בני חורין.

איזה לחם אכלו היהודים

דוד בן-גוריון

לפני כשלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה 'מייפלואאר'. היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה. אבל תאב אני לדעת, אם יש אנגלי אחד היודע בדיוק אימתי הפליגה אונייה זאת; וכמה אמריקאים יודעים זאת; היודעים הם כמה אנשים היו באותה אונייה; ומה היה טיבו של הלחם שאכלו בצאתם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה לפני הפלגת 'מייפלואאר', יצאו היהודים ממצרים, וכל יהודי בעולם, ואף באמריקה וברוסיה הסובייטית, יודע בדיוק באיזה יום יצאו: בחמישה-עשר בניסן; וכולם יודעים בדיוק, איזה לחם אכלו היהודים: מצות. ועד היום אוכלים היהודים בכל העולם כולו מצה זו בחמישה-עשר בניסן, באמריקה, ברוסיה ובארצות אחרות, ומספרים ביציאת מצרים ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה. והם מסיימים בשני מאמרים: השתה עבדי, לשנה הבאה בני-חורין. השתה הכא, לשנה הבאה בירושלים, בציון, בארץ ישראל. כך טיבם של יהודים.

נאום בפני ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית שדנה בהקמת מדינה יהודית 1947

זכרון ושכחה

ברל כצנלסון

שני כוחות ניתנו לנו: זכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זכרון, מה היה גורלנו? היינו פורעים תחת משא הזכרונות. היינו נעשים עבדים לזכרוננו, לאבות-אבותינו. קלסתר-פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו היתה השכחה משתלטת בנו כליל - כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה עצמית, לחיי נפש? השמרנות האפלה רוצה ליטול מאתנו את כוח השכחה, והפסידו-מהפכניות רואה בכל זכירת עבר את "האויב". אך לולא נשתמרו בזכרון האנושות דברים יקרי-ערך, מגמות נעלות, זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה, לא היתה אפשרית כל תנועה מהפכנית, היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם...

דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גל האשפה את ירושת הדורות. הוא בוחן ובודק, מרחיק ומקרב. ויש שהוא נאחז במסורת קיימת ומוסיף עליה. ויש שהוא יורד לגלי גרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן, מחזיר לתחיה מסורת קדומה, שיש בה כדי להזין את נפש הדור המחדש. אם יש בחיי העם משהו קדום מאד ועמוק מאד, שיש בו כדי לחנך את האדם ולחסן אותו לקראת הפאות, האם יהא בזה ממידת המהפכה להתנכר לו?

מקורות לא-אכזב, 1933

בית שיטווה להילחם עליו

אלון בן דוד

האם זה באמת המקום הטוב ביותר לגדל את ילדינו? הרי כולנו, ההורים, שואפים לרפד את ילדינו וליצור להם עולם שכולו טוב. התבוננתי בבנותי, שרצו לתפוס מחסה מהרקטות בקיץ האחרון. הן עשו את זה בטבעיות של מי שזה חלק בלתי נפרד מעולמן. לא הרגשתי שאני עושה להן עוול - להפך: הרגשתי שהן למדות מגיל צעיר שהן שייכות למשהו שהוא גדול וחשוב יותר מהן. אין עוד מקום בעולם שבו אני יכול להסתכל על בנותי ולדעת בוודאות שגם נכדיי וניניי יהיו יהודים. ולא שאני דתי - להפך: יהודי חילוני לחלוטין שרואה בתרבות היהודית המון ערכים שכדאי מאד לשמר אותם. היצירה התרבותית, המדעית והטכנולוגית הכל כך מרשימה שנעשתה כאן - נשענת על היסודות הערכיים של התרבות היהודית, ובחלקה גם על היותנו חברה במאבק מתמיד. בשנת העצמאות האחרונה קיבלנו שוב הוכחה שיש עוד דור צעיר שמוכן להילחם ולהקריב כדי לשמר את הבית הזה. דור ה-Z, כפי שהוא מכונה בעולם, נטש את הסמארטפון והרשת החברתית, נכנס לעזה ולחם בגבורה עילאית. החובה שלנו כלפיהם היא לדאוג שהבית הזה יהיה ראוי להילחם עליו.

מעריב 23.4.2015

בְּכֹל דּוֹר וְדוֹר חָיֵב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ
 הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
 הַהוּא לֵאמֹר, בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי
 מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְדָּ גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ
 בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר:
 וְאוֹתָנוּ הוֹצֵיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אֶתָּנוּ, לְתֵת לָנוּ
 אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּנוּ.

שבִּיתת רֵעֵב בְּלֵיל הַסֹּדֵר

גולדה מאיר

ב 8 באפריל 1946 קיבלתי מברק מאיטליה ובו היה כתוב: "אנו אלף ומאה פליטים יהודים. עלינו בנמל של לה-ספציה על האוניה "דב הוז" כדי להגיע לארץ ישראל שהיא התקווה האחרונה שלנו. המשטרה עצרה אותנו על האוניה. אנו מכריזים: לא נעזוב את האוניה. אנחנו דורשים להרשות לנו להמשיך בדרך לארץ ישראל. אנחנו מזהירים: אנחנו נטבע עם האוניה בים אם לא נוכל להמשיך בדרך שלנו לארץ, מפני שכבר הגענו אל השלב האחרון של היאוש". למחרת פתחו הפליטים בשביתת רעב. הועד הלאומי בארץ דרש מהם להפסיק לצום בגלל התנאים הקשים שהיו על האוניה, אבל החלטנו שאנחנו, נציגי הועד הלאומי נצום בשבילם, ונפתח בשביתת רעב בארץ עד שהאוניה תקבל רשות להפליג לארץ. ביום השני של שביתת הרעב התקיים צום כללי של כל היהודים בארץ מגיל שלוש-עשרה ומעלה. הרגשנו פתאום שאנחנו עם מלוכד. ביום השלישי לצום חל ערב פסח, ואלפים מכל רחבי הארץ עלו לירושלים להביע הזדהות כשהם נושאים פרחים. הרבנים הראשיים, שצמו יחד איתנו וניהלו את הסדר המיוחד, החליטו שכל אחד יאכל חתיכת מצה, קטנה כזית. על השולחן שמנו כוסות תה במקום כוסות יין בשביל האנשים הצמים. קראנו מתוך ההגדה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים... לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמם." כל שנה בליל הסדר אנו אומרים את המילים האלה אבל בפעם הזאת הבנו אותן בדרך חדשה.

זיכרון והיסטוריה

הרב יונתן זקס

יש הבדל תהומי בין היסטוריה לזיכרון. היסטוריה היא סיפור של אירוע שקרה בזמן אחר למישהו אחר. זיכרון הוא סיפור של אירוע שקרה לי והוא חלק ממי שהנני. היסטוריה היא מידע. זיכרון, לעומת זאת, הוא חלק מזהות. ביכולתי ללמוד את ההיסטוריה של עמים אחרים, של תרבויות וציביליזציות אחרות. לימוד העבר מעמיק את ידיעותיי ומרחיב את אופקיי, אבל אינו דורש ממני דבר. זהו עבר כעבר. זיכרון הוא עבר כהווה, כפי שהוא ממשיך לחיות כי בלא זיכרון אין מקום לזהות. מחלת אלצהיימר, שבה מתנוונת יכולת הזיכרון, היא גם התפוררות האישיות. וכמו הפרטים כך גם העם: יש לו זהות מתמשכת רק במידה שהוא יכול לזכור מניין באומי היו אבותיו. אבל קיים פרדוקס בעצם הרעיון של זיכרון קיבוצי. איך אוכל לזכור מה שלא קרה לי- אירוע שקרה זמן רב לפני שבאתי לעולם? התשובה הניתנת בסדר פסח היא: באמצעות העלאת הזיכרון הזה אל פני השטח, באמצעות התנסות מחדש באירועי הימים הקדומים ההם כאילו הם קורים עתה. זו כוונת דברי החכמים שאמרו: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים". בתחילת הסדר, כשאנו מרימים את המצות ואומרים: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" זה לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים - אנו קופצים בזמן והופכים "אז" ל-"עתה". "בעבור זה עשה השם לי בצאתי ממצרים" (שמות יג, ח). במילים הללו נשמע ההווה המתמשך, העבר הממשיך להתקיים, האירוע המדבר אלי בגוף ראשון יחיד.

הגדה של פסח "על שום מה", הוצאת קורן, 2015

זכור את הרגע הזה

עמוס עוז

אבל אבא שלי אמר כששוטטנו שם, בליל העשרים ותשעה בנובמבר 1947, אני רכוב על כתפיו, בין מעגלי הרוקדים והצוהלים, לא כמבקש אמר לי זאת אלא כיודע וכקובע את ידיעתו במסמרות אמר אבי, אתה רק תסתכל ילד שלי, אתה רק תסתכל היטב היטב בן, בשבע עיניים תסתכל בבקשה בכל זה, כי את הלילה הזה ילד אתה כבר לא תשכח עד אחרון ימי חייך ועל הלילה הזה אתה עוד תספר לילדים לנכדים ולנינים עוד הרבה אחרי שאנחנו כבר לא נהיה פה.

סיפור על אהבה וחושך, 2002, עמ' 404, © סוכנות wylie

לנטוע שיִיכות

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

אחד ממקורות הסבל הבסיסיים של האדם המודרני הוא חוסר ההשתייכות החברתית. הבדידות האישית שמרגישים רבים, והרגשת הניכור הכללית של בני האדם בזמן הזה, הן ביטויים לכך שהאדם הפסיק להיות 'נטוע באדמה'. כיום, רוב ההשתייכויות החברתיות הקיימות אינן מהותיות אלא פרקטיות בלבד. אנשים מתאגדים בקבוצות כדי לשמור על אינטרסים משותפים, אבל זהו שיוך כמעט מקצועי; הם אינם מרגישים שכאן הוא ביתם, שיש מקום שבו הם שתולים. זוהי יחידה שאורגנה במקרה, כדי לבנות הגנה והתקפה הדדיים ותו לא. אנשים רבים הם מעין נוודים, במקרה הזדמנו למקום מסוים, אך אין דבר מהותי אשר קושר אותם אליו. הם אינם חשים יחס מיוחד כלפי מקומם, ולכן נעקרים בקלות משם. מבחינה מסוימת דמותו של האדם המודרני מזכירה צמחי נוי פלסטיים, המסוגלים לפרוח מבלי להזדקק לאדמה, מפני שהם אינם חיים כלל. מציאות זו נובעת מן השאיפה לאידיאל החופש של הפרט, הרוצה לנתק את עצמו מכל חברה שהיא; האדם הפרטי מנסה להפוך את עצמו לתמצית וליסוד של המציאות כולה. העמידה על הזכות להיות אינדיבידואליסט בלתי תלוי, מאפשרת להסתדר בכל מקום באותה המידה, מפני שממילא אין הוא שייך באמת לאף אחד מהם... יש לגזום עץ המפתח ענפים רבים מבלי לפתח שורשים, כדי לשמור על יחס נכון ביניהם. לאדם אמנם אין גן שיגזום אותו, ועל כן הוא חייב לדאוג לפתח את שורשיו בעצמו.

'חיי שנה', מרכז שטיינזלץ, 2008, עמ' 130

לנדוד במרחבי הזמן

עזר וייצמן

הגורל הוליד אותי ואת אחי בני דורי בימים הגדולים שבהם שבו היהודים לארצם והקימוה מחדש. שוב אינני היהודי הנודד בדרכי העולם, המהגר ממדינה למדינה המגורש מגולה לגולה. אבל כל יהודי בכל דור ודור חייב לראות עצמו כאילו הוא היה שם, בדורות ובמקומות ובאירועים שקדמו לו. לפיכך עודני נודד, אבל לא בדרכים הנידחות של העולם, עתה אני נודד במרחבי הזמן, נע מדור לדור, נוסע בנתיבי הזיכרונות.

הייתי עבד במצריים, וקיבלתי את התורה בהר סיני, ויחד עם יהושע ואליהו עברתי את נהר הירדן. נכנסתי לירושלים עם דוד, וגליתי ממנה עם צדקיהו, ולא שכחתי אותה על נהרות בבל, ובשוב ה' את שיבת ציון חלמתי בין בוני חומתה. לחמתי ברומאים וגורשתי מספרד, והועליתי על המוקד במגנצא, ולמדתי תורה בתימן, ונשרפתי בטרבלינקה ומרדתי בוורשה ועליתי לארץ ישראל, היא ארצי שממנה גליתי ובה נולדתי וממנה אני בא ואליה אשוב.

נע ונד אנוכי, הולך בעקבי אבותי. וכשם שאני מלווה אותם שם ובימים ההם, כך אבותי מלווים אותי ועמודים איתי כאן ובזמן הזה. וכשם שאנחנו נתבעים, בכוחו של הזיכרון, להשתתף בכל יום בכל אירוע של עברנו, כך אנו נתבעים, בכוחה של התקווה, להתכונן לכל יום ויום של עתידנו.

נאום בפני הפרלמנט הגרמני, 1996

כוס שניה: בדמיך היי

מזמינים אתכם להרים כוס שניה ולשאול:
מהן לדעתכם הזדמנויות הצמיחה שמזמן לנו המשבר?

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא
אֶחָד בְּלִבָּד עֶמֶד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,
אֶלֹא שִׁבְכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים
עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מִצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

לא בזכות הברזל

גלעד שגב

"וְהָיָא שְׁעֵמֶדָה לְאַבְוֹתֵינוּ וְלָנוּ" השאלה שנשאלת מי זאת שעמדה לנו בכל דור ודור? מרבית הפרשנויות מייחסות את הפסוק לאותה הבטחה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שעמדה לנו או להבטחה שהבטיח הקב"ה לישראל לפני שיצאו ממצרים. ואולי יש כאן קריאה והזדמנות ליושבים סביב השולחן לשאול את עצמם מה הם הכוחות, האמונות והערכים העומדים לנו בעת צרה בחיינו האישיים והלאומיים גם היום? במהלך הלחימה שזכיתי להשתתף בה בצפון רצועת עזה הייתה ניכרת עליונותנו המקצועית על האויב וכוחו של צה"ל הפועל בשיא עוצמתו בקרב המשולב: חי"ר, הנדסה, טנקים, תותחנים וח"א. אבל כל לוחם שהשתתף במערכה יכול להעיד שיותר מהכל מה שעמדה לנו היא רוח הלחימה, הרעות, והאמונה בצדקת הדרך וזה דבר החוזר על עצמו בכל דור ודור גם במלחמות ישראל. היטיב לתאר רא"ל יצחק רבין בטקס קבלת דוקטור לשם כבוד לאחר מלחמת ששת הימים והמילים יפות גם למלחמת חרבות ברזל: "התעלותם של לוחמינו, לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בצדקת ענייננו, של אהבה עמוקה למולדת ושל זה במחיר חייהם, זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלווה, כעם חופשי ועצמאי".

פברואר 2024

כאילו הוא יוצא מבארץ

חן ארצי סרור

הסיפור היהודי כולו מושתת על החובה לזכור. זיכרון חי. זיכרון מחייב. בכל דור ודור אנו מקיימים את מצוות הפסח בליל הסדר - "והגדת לבנך". החובה לספר ביציאת מצרים, מה שמכונה "פסח דורות", ניתנה בזמן אמת, כשהעבדים שיהפכו לעם היו בעיצומו של תהליך הגאולה. זו הבנה עמוקה של רגע מכונן בזמן התרחשותו: יש לספר את הסיפור שוב ושוב כנקודת מפנה בתולדות העולם ובתולדות העם היהודי. החובה הזו היא לא משימתם של כוהנים, רבנים או מנהיגים, אלא של הפרט. על האב והאם להיות נושאי הזיכרון ולהעביר אותו לדורות הבאים.

"הזיכרון נישא תמיד על ידי אנשים חיים. הוא יוצר המשכיות בין העבר להווה ואומר למעשה שהעבר לא באמת עבר", כתב ב-1993 ההיסטוריון הצרפתי היהודי פייר נורה. "בעזרתו אנחנו מבינים שמה שאירע בעבר משפיע על מה שאנחנו היום. לכן הוא מתפתח תמיד". בפשטות: ההיסטוריה מספרת את העבר, והזיכרון מבקש לעצב את העתיד...

מה ינבט מתוך אסון אוקטובר? איזה חידוש יתחדש אחרי שכל ההמשגות, התפיסות והאמונות שלנו התנפצו אל מול אכזריות שלא יודעת שובע? האופן שבו נעצב את זיכרון הימים הללו הוא שיכתיב למה נהפוך להיות.

אבל אנחנו, העדים של המציאות הזו, מספרי הסיפורים שלה - אנחנו שומרי הזיכרון. אנחנו אלה שנחבר את חלקי הפאזל הזה. האופן שבו נעצב את העלילה ונשמר את הסיפור בתוכנו, הוא שיכריע אם נוכל להיוולד מחדש כאומה, אומה חזקה יותר, בטוחה יותר וסולידרית יותר. לא כזו שמושתתת על אימה, אלא על חוסן. באשליה שבה היינו, שכחנו שאנו שותפים ל"ברית גורל". ודאי שלא היינו בשלים לחשוב על ייעוד משותף. אחרי כ"ב בתשרי, 7 באוקטובר, שני הפרמטרים הללו לא יוכלו עוד להיזנח.

אנו שותפים לגורל אחד, אם נכחיש או לא, וחובתנו למצוא ייעוד משותף שייתן תוקף להיתוננו, אם נרצה או לא. נצטרך לברר ולמצוא אותו יחד. המאבק שלנו הוא לא רק על ביטחונה של מדינת ישראל, אלא על המושג "ישראליות", על כל היופי והכוח שבו. והוא יוכל להפציע רק מתוך ההקשרים התרבותיים שנקום בימים שיבואו.

חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מבארץ. מכפר עזה. משרות. מאופקים. לזכור ולא לשכוח עד ליום אחרון. לא כדי להזין את הפחד: להפך, כדי לכונן את התקווה. עוד יישבו זקנים וזקנות במדשאות בארץ, ורחובות העיר שדרות ימלאו ילדים וילדות משחקים. הבתים השרופים ייצבעו מחדש, הנירים ייחרשו והעגבניות ייקטפו. האיום הקיומי יוסר. זוהי לא נבואת נחמה, זוהי תוכנית עבודה.

וְאָעֵבֶר עָלַיְךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ;
וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי.

יחזקאל טז, ו

צמיחה מתוך טראומה

מיכל נגן

נפש האדם חזקה יותר ואיתנה יותר מכפי שמוכר לנו. הטרומה שנרשמת על נימי הנפש בעקבות בהלה ואימת מוות, יכולה להפוך ולהיות עבורנו גם מנוע של צמיחה. הפסוק הנפלא של הנביא יחזקאל מתאר את הפרדוקס הזה בשפת הזהב שלו: כאשר את מתבוססת בדמייך אני בוחר לברך אותך על מה שיכול להיות גלום ברגע הנורא הזה ואומר לך - בדמייך חיי! בימי האש הסער והדם של המלחמה עלה אור גדול מתוך העם: הגבורה, השליחות, האמונה והרעות הם נגיעות איתנות של חיים. לא נמות כי נחייה! וכמו שבאופן אישי, הצמיחה שלאחר הטרומה מעוררת מודעות עמוקה לערך החיים, להנאה מרגעים קטנים, מחזקת קשרי רעות ומשפחה ומגלה לנו כוחות פנימיים שלא היו ידועים לנו קודם. הרי שגם באופן לאומי, רק בנו תלוי הדבר, אם אנו חוויים כעת את מותה של האומה הישראלית או את תקומתה. בעוד המוות מכה בנו במלוא עוצמת נוראותו בו ברגע אנחנו מתמלאים כוחות גבורה ועוז, מסירות נפש ואהבה כנה ואנחנו קוראים על עצמנו את המילים המופלאות- עם ישראל חי!

פברואר 2024

והי' בהם - פסח בברגן בלזן 1944

יהודית אילן אונדרוויזר

אז הגיע חג הפסח - החג אשר אותו "חגגתי" פעמיים במחנה, כאשר בין שתי הפעמים האלה התרחשו כל אותם דברים אשר החריבו את עולמי, והשפיעו על המשך חיי לתמיד... למחרת ביקרנו אצל אבי בצריף החולים, שם היה אחד הרבנים הדגולים שלנו, הרב אהרון דוידס זצ"ל, הי"ד, שגם הוא בא לשם. הרב ביקר את החולים ביום ראשון זה של אותו פסח ועודד את רוחם. הוא בירך עבורם את ברכת "המוציא" על לחם משנה, שאותו הוא הרכיב מחתיכת מצה ומחתיכת לחם! והוא עצמו, הרב, לקח, בדמעות בעיניים, ראשון - את הלחם לפיו, ואחר- כך חילקו לחולים. וכאשר אלה, בתדהמה, שאלוהו מדוע כך, השיב להם: "אתמול בערב הייתה המצווה לאכול מצה, היום המצווה היא להמשיך לחיות!" את המצווה הזאת הוא סימל על-ידי כך, שהוא הרב, בעצמו, אכל מן הלחם - בעצם היום הראשון של פסח, על אכילת הלחם בפסח חיבר הרב דוידס את הברכה הבאה (הברכה המקורית נמצאת במוזאון לוחמי הגטאות):

אבינו שבשמים הנה גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ולחוג את חג הפסח באכילת מצה ובשמירת איסור חמץ, אך על זאת דאב לבנו שהשיעבוד מעכב אותנו ואנחנו נמצאים בסכנת נפשות. הננו מוכנים ומזומנים לקיים מצוותך: וחי בהם - ולא שימות בהם, ולהזהר מהזהרותך - השמר לך ושמור נפשך מאד. על כן תפלתנו- שתחיינו ותקיימנו ותגאלנו במהרה לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם אמנו.

זכרונות מימים אפלים, אלון שבות, 1980, עמ' 14

מעשה של תקווה

אילנה פרדס

ההתעקשות על הלידה היא לפיכך מעשה מהפכני בהקשר של עבדות. היא מלמדת על תקווה לעתידו של הרך הנולד ועל כוח לדמיין עתיד שונה, ללא עבדות ועריצות. פירושה הפיכת לידתם של המדוכאים לאירוע בעל משמעות, שיש צורך לתעד אותו, לספר עליו. סיפור לידתו של עם ישראל הקדום הוא סיפור של טראומה והחלמה. טראומת היסוד בביוגרפיה הלאומית היא העבדות, דיכוי הצמיחה. אבל אז מתחיל תהליך התאוששות הכרוך בהפיכת ההשליכה ליאור ממעשה הנוגד את הלידה לאמצעי הצלה. יוכבד המשליכה את בנה ליאור עושה זאת לא מתוך ציות לצו פרעה אלא כהפרה בוטה שלו. גם העם ככלל מתרבה, על אף האמצעים האכזריים והניסיונות הבלתי נלאים של פרעה להגביל את התרבותו. "וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א,יב). פרעה ציפה לירידה בשיעור הילודה בעקבות השעבוד, אבל יחסו האכזרי לעבדים רק הוביל לתוצאה ההפוכה, לעלייה מסתורית במספרם. הביוגרפיה של עם ישראל, הוצאת מכון ון ליר, 2001, עמ' 26-27

חזון העצמות היבשות

הִיָּתָה עָלַי יָד א-דוֹנִי וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ א-דוֹנִי וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת. וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבִשׁוֹת מְאֹד... כֹּה אָמַר אֲדֹנָי א-דוֹנִי לְעֲצָמוֹת הָאֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בְּכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם. וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גְּדִים וְהֶעֱלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקִרְמַתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בְּכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי א-דוֹנִי...

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי בֶן אָדָם הַעֲצָמוֹת הָאֱלֹהִים כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲמָה הִנֵּה אֲמַרִים יְבִשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֲבָדָה תִּקְוַתְנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ. לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי א-דוֹנִי הִנֵּה אֲנִי פֹתַח אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל. וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי א-דוֹנִי בְּפִתְחִי אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וּבִהְעֵלוֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי. וְנָתַתִּי רוּחִי בְּכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנָּחַתִּי אֶתְכֶם עַל אֲדַמַּתְכֶם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי א-דוֹנִי דְבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם א-דוֹנִי.

חזון העצמות היבשות הוא קטע נבואה בספר יחזקאל שמדמה את התקומה של עם ישראל לתחייה של עצמות שקמות מתוך האפר. פרק זה היה אחד ממקורות ההשראה להמנון הלאומי. כנגד האמירה "אבדה תקוותינו" - המושמעת בנבואה על ידי העם ואלוהי מגיב הנביא - כותב נפתלי צבי אימבר "התקווה בת שנות אלפיים". קטע מחזון זה נמצא בחפירות במצדה באמצע המאה העשרים. מעניין לדמיין את אחרוני המגינים במעוז היהודי במצדה, שבחרו להטמין את המגילה עם הנבואה רגע לפני מותם מתוך תקווה שיבוא יום ועם ישראל ישוב לארצו וימצא את צוואתם האחרונה.

יחזקאל יח פסוקים א-יד

כוס שלישית - אחדות וברית יעוד

מזמינים אתכם להרים כוס שלישית ולשאול: מהי לדעתכם התשתית לאחדות העם? מה המכנה המשותף שלנו, שהוא מעבר לצורך להתאחד בזמני סכנה?

והִזָּה כִּי תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר א-דֹנִי
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירֵשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֶּת
 בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרֵי הָאֲדָמָה
 אֲשֶׁר תֵּבֵא מֵאֶרֶץךָ... וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ
 לִפְנֵי א-דֹנִי אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אָבִי וַיְרֵד
 מִצְרַיִם וַיֵּגֶר שָׁם בְּמִתֵּי מַעֵט וַיְהִי שֵׁם
 לְגֹוֹ גְדוֹל עֲצוֹם וָרֵב. וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרַיִם
 וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק
 אֶל א-דֹנִי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע א-דֹנִי
 אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת
 לְחֻצְנוּ. וַיּוֹצֵאֵנוּ א-דֹנִי מִמִּצְרַיִם בְּיַד
 חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמִרְא גְדָל וּבְאֲתוֹת
 וּבְמִפְתִּיִם. וַיְבֵאֵנוּ אֶל הַמְּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ
 אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבִשׁ.

דברים פרק כו, פסוקים א-ט

סיפור מכלי שני

הגן פורת

מדוע בחרה ההגדה להביא את סיפור יציאת מצרים מ'כלי שני', דרך סיפורו של מביא הביכורים, במקום להביא במישרין את הסיפור המקורי, המתועד בפרוט בספר שמות? בשכבר הימים שמעתי על כך תשובה ישרה ומאירה מפי ר' יעקב רוטשילד ז"ל: אילו היתה ההגדה מתמקדת בסיפור יציאת מצרים הנפרש בהרחבה בפרשיות הראשונות של ספר שמות, היינו אומרים לעצמנו שיש להתיחס אליו כאל סיפור היסטורי, שאיננו בהכרח נוגע לימינו. לפיכך בחר מספר ההגדה לספר את הסיפור מנקודת מבטו של מביא הביכורים, שחי בארץ ישראל בדור אחר, ובכל זאת הוא מספר את הסיפור כחוויה אישית העוברת עליו כאן ועכשיו, וכה דבריו: 'וירעו אתנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבדה קשה. ונצעק אל ד' אלקי אבתנו, וישמע ד' את קלנו, וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוצאנו ד' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים'. הכל עברנו על בשרנו.

הגדת "אור ודרור", הוצאת בית-אל, 2009, עמ' 22

מחנה ועדה

הרב יוסף דוד הלוי סולוב'צ'יק

מחנה ועדה- כדי להסביר את ההבדל בין מחנה של ברית גורל לבין עם-עדה של ברית יעוד יש להבחין בין מחנה לעדה. מחנה נוצר מתוך השאיפה להגנה והוא נוצר מרגש של פחד. עדה נוצרת מתוך רצון להגשמה של אידיאה מוסרית והיא נוצרת מרגש של אהבה. במחנה שולט הגורל שלטון מלא ובעדה שולט היעוד. 'מחנה' איננו תופעה ייחודית רק לאנושות, גם בעולם החי קיימת שותפות לטובת הגנה מפני סכנות. ארגון המחנה נובע מתוך רצון משותף להתגוננות ומתוך גורל משותף, כמו שכתוב בתורה: "כי תצא מחנה על אויבך". לכתחילה היו בני ישראל במצרים מחנה, עד שנגאלו ממצרים ע"י הקב"ה ועלו לדרגת עם. העדה היא התארגנות ייחודית לבני האדם ולרוח האנושית. ה'עדה' לא נוצרת מתוך גורמים שליליים של פחד חיצוני אלא מתוך רצונות חיוביים. הבסיס של העדה הוא היעוד. עדה היא קבוצה של יחידים בעלי עבר משותף, עם שאיפות לעתיד משותף וכמיהה משותפת לעולם שכולו טוב וכולו נאה. תחילתה של העדה במסורת האבות, בחיבור לשרשרת הדורות, וסופה מושרש בחזון אחרית הימים משותף. בני העדה הם עדים. ועל מה הם מעידים? על מאורעות שעברו ועל עתיד פלאי שעדיין לא בא.

קול דודי דופק, 1956, ערך ועיבד: יאיר טיקטין

תקומת הבית השלישי

דוד הרטמן

אל לנו לתפוס את מדינת ישראל רק כמקלט ליהודי הנרדף והנווד, או כערובה בפני התבוללות. השימוש בשואה כצידוק לצורך בבית לאומי יהודי אינו אלא קוצר ראות. מבחינתי, מדינת ישראל מאפשרת כיוון חדש להתמודדותה של היהדות עם המודרניות. היא פותחת פתח לחידוש מהלכיה של ברית סיני בדרך חדשה וחיונית. תחייתה של ישראל מציינת את הפניית העורף לגטו ההלכתי כאמצעי להשתמרותה של היהדות בהיסטוריה. מדינת ישראל לא רק מטה את הכף כנגד הגאוטיזציה של היהדות, אלא גם שוללת את האוניברסליזם המסולף שאפיין את זרמי התבוללות בהם נגרפו יהודים רבים לאחר פריצת חומות הגטו. תקומת הבית השלישי מלמדת את היהודים כולם שהעמקת שורשים בהיסטוריה ובתרבות יכולה לעלות בקנה אחד עם מעורבות ואכפתיות לשאלות הגדולות הנוגעות לעולם האנושי.

מסיני לציון, הוצאת עם עובד, 1992, עמ' 324

רצון בונה עולם

ס. יזהר

בשממה הזאת שהיתה סביב דגניה של תחילת המאה, או בטרשים שסביב חוות כינרת, או בבדידות הנזירית של כפר גלעדי - נבט אותו רצון-בונה-עולם, אותו ביטוי של האדם הרוצה מכל באותו "היותר". יותר ממה שיש בעין העולם האדיש, או ממה שהעולם מוכן להעניק בלי שיכריחו אותו לתת. מין "יותר" כזה שאינו מתממש אם לא קונים אותו ביסורים. ואז, לאחר יאוש כמעט, צומחת לה, כאילו פתאום, הגבעה. הגבעה הירוקה של מעשי האדם. גבעה זו שאין שום הסבר להימצאותה מלבד רצון מקימיה. ושם לא יתמידו בו, אם לא יוסיפו לרצות בכל יום מחדש, סכנה היא שלא יחזור השטח ויבלע את הכל... ומי שאינו יודע - אינו יודע מה הוא חסר. לא להכנע לממילא, ולא למה שיש. ולא למה שאפשר לעשות. ולא למי אנחנו שנשנה... ואיך זה אחרת כשנידלק פתאום על אדם אותו "ניצוץ היותר". כמו באהבה, למשל. כמו בהתגלות הדעת למשל, כמו בהצלחה באיזו יצירה למשל, או כמו בעמידה באחריות גדולה.

דבר, יוני 1982

כְּנֶגֶד אַרְבַּעַת בְּנֵי דְבָרָה תּוֹרָה.
אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם,
וְאֶחָד שָׂאֵינוּ יוֹדֵעַ לִישְׂאוֹל.

איזהו חכם?

אליעזר שביד

ועתה אנו באים אל הדמות האידיאלית של החכם. השלמות שבו היא הצירוף בין התכונה החיובית של התם והתכונה החיובית של הרשע. הוא נותן אמון בהוריו ובמוריו. הם אלה שאלוהים לימד מה שהוא צריך לדעת. אבל עם זאת הוא מעמיד על עצמיותו ושואל שאלות מבחינות שתקדמנה את ידיעתו שלו ואת הבנתו שלו. להבדיל מן התם הוא שואל שאלות מפורטות, מבחינות ומפורשות מאוד: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוהינו אתכם?" להבדיל מן הרשע, הוא שואל את השאלות הללו לא כדי לדחות מעליו חובה, אלא לגופן, כדי לקבל תשובה. שאלה עניינית היא איפוא שאלה שהביקורתיות שבה מעוגנת באמון הקודם הנדחס חשיבות וערך בלתי־מוטלים בספק בדבר הנלמד לגופו. נכון יהיה איפוא לומר, כי צירוף התכונות החיוביות של התם והרשע באישיותו של החכם הוא גם תיקון התכונות השליליות שיש בהם. האמון יוצא מכלל סבילות רוחנית והופך לעמדה רוחנית רצונית ופעילה. הביקורתיות החוקרת יוצאת מכלל מרדנות הרסנית והופכת להתעיינות רוחנית אמיתית. התשובות הניתנות במדרש לרשע מזה ולחכם מזה מגלמות את ההערכה הזאת. התשובה לרשע באה להעמיד אותו על האופי ההרסני של התיצבותו מול סמכותה של מסורת המכוונת אליו באהבה, הוא אינו שואל כדי לקבל תשובה עניינית, אלא כדי להבליט את עצמיותו הביקורתית. התוצאה תהיה הרסנית גם מבחינתו. מי שיוצא־מן־הכלל נשאר בבדידותו ואינו זוכה למתן החיוני שעלידו גואל הכלל את היחיד מבדידותו. זוהי הדרך להעמיד את הרשע על המשמעות ההרסנית, הן מבחינת הכלל והן מבחינת היחיד המוציא עצמו מן הכלל, של עמדתו. התשובה לחכם באה כדי להכניס אותו לפני ולפנים של הדין התורני הבונה אותו בתוך כלל ישראל. דוק ותמצא שהתשובה לבן החכם כוללת הרבה יותר ממה שנאמר בתורה: "ואף אתה אמר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". לפנינו הלכה שאיננה שנויה בתורה שבכתב. היא שנויה בתורה שבעל־פה, ההולכת ומתוספת מדור אל דור עלידי תלמידים־חכמים, כלומר, תלמידים שיש בהם אותו צירוף התכונות שהכרנו בדמות החכם: אמון ומשמעת מזה, נכונות ויכולת להבנה עצמאית ומתחדשת מזה.

רגע לפני שטובעים

מדרש ויקרא רבה ד,ו

"הָאִישׁ אֶחָד יִחָטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצַף" (במדבר טז, כב) -
שָׁנָה ר' שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי: מְשַׁל לְבָנֵי אָדָם, שֶׁהֵיוּ נִתּוּנִים בְּסִפְיָנָה.
נָטַל אֶחָד מֵהֶם מִקֶּדֶחַ וְהִתְחִיל קוֹדֵחַ תַּחְתָּיו.
אָמְרוּ לוֹ חֲבֵרָיו: לָמָּה אַתָּה עוֹשֶׂה כֹּכָה?
אָמַר לָהֶם: מָה אֶכְפֹּת לָכֶם, לֹא תַחְתִּי אֲנִי קוֹדֵחַ?
אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם עוֹלִין וּמְצִיפִין עָלֵינוּ אֶת הַסִּפְיָנָה.

לאכול יחד עם כולם

הרב כלפון

לקראת חג הפסח היה רבי כלפון משה הכהן מתוח, ועצבות ניכרה על פניו. כל חייו הקפיד לאכול בפסח רק מצה שמורה שנשמרה מפני רטיבות כבר מרגע קצירת החיטה, ונאפתה בפיקוחו כדי שהבצק לא יחמיץ. ממון רב הוציא על כך הרב כלפון במשך השנים, אך תמיד עלה בידו לאכול מצה שמורה שנאפתה בשמחה ובשירת פסוקי ההלל. אך בשנה זו, שבה הונהג באי ג'רבה קיצוב חריף של מזון בגלל מלחמת העולם השנייה, היה הקמח יקר המציאות, ולא היה אפשר להשיג קמח למצה שמורה. דאגתו של רבי כלפון ניכרה על פניו, עד שלבסוף פנה אליו סוחר תבואה שהבטיח כי ישיג לו את הקמח הייחודי והיקר. הסוחר ציפה שהרב כלפון יעוט על המציאה, אך הרב כלפון שאל: "האם תוכל להשיג קמח כזה לכל אחד מבני הקהילה שירצה בכך?" כאשר הסוחר השיב שהדבר בלתי אפשרי, אמר לו רבי כלפון: "אם אי אפשר לדאוג לכל מי שרוצה לאכול מצה שמורה, אף אני אוכל השנה מצה רגילה".

שבת

רחל

חופי ירדן: מלא זהר יום.
סירת דוגה; אשכב אשתה
שקוי שלום.

אביט אל על: האור מה רב!
וגם בלב כבילות
אף צל של עב.

עתה ידעתי: פה - הכל.
ראשית וקצה, כל דכפין
יאתא, יטל.

כוס רביעית:
אם רק נרצה
אין זו א(ה)גדה

מזמינים אתכם להרים כוס רביעית ולשאול: במה אני רוצה
להשתנות? מהי התקווה שלנו לעתיד המשותף?

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
 שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
 הלילה הזה - פלו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר דקנות
 - הלילה הזה (כולו) מרור.

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו
 פעם אחת - הלילה הזה שתי פעמים.

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין
 ובין מסבין - הלילה הזה כלנו מסבין.

אביב העמים היה למציאות בנימין זאב הרצל

אחד המסובים קרא את ההגדה העברית בלהט של חוזר בתשובה. הוא הרגיש כאילו מצא את עצמו מחדש ונחנק מרוב התרגשות. במאמצים גדולים עצר את עצמו מלפרוץ בבכי קולני. כמעט שלושים שנה עברו מאז שהוא עצמו, כילד, שאל את ה"מה נשתנה"... בליל הסדר הזה הרגיש כמו הבן האובד... קודם נסיים את הסדר שלנו, על פי מסורת אבותינו, ואחר כך נגיע אל הזמן החדש, לפי סדר זה של הדברים. הרי שוב היינו במצרים ושוב התרחשה יציאת מצרים. מובן שהיא התבצעה במאה העשרים, עם התרבות שלה ובעזרת אמצעיה הטכניים. זה היה כורח המציאות... היינו צריכים להיעשות אנשים חדשים, מבלי להתכחש לגזע העתיק שלנו. היינו חייבים גם להיעזר ברצון הטוב ובשיתוף הפעולה של שאר האומות ומנהיגיהן. בלי כל אלה, המפעל הגדול הזה לא היה בר ביצוע". "ואלוהים היה בעזרנו", מלמל ליטבק האב בעברית. כהן הדת הופקינס הזכיר לעמיתו, את המחלוקות שעורר חג הפסחא בעת העתיקה. הוא ציין שכל הדברים הבטלים האלה נפתרו עתה, בזכות ההרמוניה שנוצרה במקום הזה נוצרי יכול היום להיפגש בשלווה עם יהודי בפסח, ואיש מהם לא יפגע בהשקפותיו של רעהו. אביב האנושות היה למציאות.

אלטנוילנד, תרגום: מרים קראוס, הוצאת משכל, 2008, עמ' 228

בן חורין אמיתי נתן שרנסקי

אתה השופט חושב שהינך חופשי! אתה חושב כך, כיוון שלאחר שייגמר המשפט תלך לביתך, ואילו אני אהיה המשועבד, כיוון שאלך לכלא זמן רב. אך דע שמבין שנינו - אני הוא בן חורין האמיתי! אמנם גופי יהיה משועבד, אבל רוחי - היא תישאר חופשית, כיוון שארגיש שלא נכנעתי לגזרותיכם ונשארתי נאמן לאמונתי. אך לך השופט, קבעו מראש מה לומר. גופך אמנם משוחרר, אבל אינך חפשי להכריע על פי אמונתך, רוחך משועבדת, וזה חמור פי כמה. עכשיו יותר מאי פעם אני רחוק מבני עמי וצפויות לי שנים רבות וקשות של מאסר. עכשיו יותר מאי פעם אני פונה ואומר לאביטל ולבני עמי: לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

נאומו בפני שופטיו בברה"מ עם מתן גזר דינו, 1978

הכו בברזל

זאב ז'בוטינסקי

שנים עברו מאז אותו ערב, ואני עדיין זוכר היטב את הילד הזה בעל העיניים הבולטות, ואת מבטו הלהוט שבו הוא דרש מסבו בעקשנות רבה, כמעט בהתאנות, דין וחשבון: 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? ... הילד ההוא בליל הסדר כמו חקר את סבו. הרושם היה כאילו אין הוא מחכה לסיפור על אירועים רחוקים אשר חלפו לפני זמן רב, אלא דורש לקבל דין וחשבון על מעשים אשר בהם הזקן עצמו לקח חלק פעיל... ומהו פסח? פסח הוא הזמן אשר בו אנשים נזכרים לרגע בימים עברו וחווים בנפשותיהם את שמחותיו ואת תוגותיו. ברגעים באלה הדור הצעיר תמיד בא אל הזקנים, מביט בעיניהם בחקרנות ושואל אותם שאלה בשפות שונות ובמילים שונות, אבל מהותה של השאלה נשארת אותה מהות ונימתה של השאלה תמיד אותה נימה, ומשמעותה זהה ל'מה נשתנה'. מפני שהצעירים דורשים מהזקנים דין וחשבון על העבר, ויתרה מזאת, הם אינם רוצים לשמוע סיפור מעשה של צופה שווה נפש מן הצד, אלא סיפור חי של שותף לאירועים. 'מה נשתנה הלילה הזה?' הם שואלים. זאת אומרת, 'מה הבאת ומה תרמת למפעל המשותף בימי נעוריך ואונך?' ...אפשר שאז נפרוש כפיים ונודה: 'שום דבר'. לא הייתי רוצה להגיע בחיי ליום אשר בו נצטרך לתת תשובה כזו על 'מה נשתנה' של הנוער... 'לא עשיתי דבר למען המפעל המשותף', אומרים אבותינו, מביטים בעינינו בעצב וברוגע. 'לא עשיתי דבר מפני ששום דבר לא נעשה בעולם סביבי. חייתי בזמן מת ובקרב עם מת. הכול היה קודר וחיוור בימי, וחיי זחלו חיוורים וקודרים, ואין בי בלימה, כי האדם אינו שולט בתקופה, אלא התקופה שולטת באדם... תקופתנו אינה דומה לתקופתם של אבותינו. סביבם הייתה שתיקה מנומנמת, סביבנו רעש... מי שנפל בחלקו לחיות בתוך המולת החיים הזאת, ובכל זאת יגיע לגיל זיקנה ושיבה ולליל הסדר שלו בידיים ריקות, מה יאמר הוא לילדיו בתגובה על 'מה נשתנה' הסקרנית, השופטת?... כאשר אני חושב על כך, אני חרד לעצמי ולכל מי שסביבי, החוגגים היום את נעוריהם, ואני רוצה לצעוק להם בכל כוחי שבחזי: הכו בברזל [בעודו חם]! הכו בו בשבילי או נגדי, היו לי חברים או אויבים, אבל הכו בברזל, אל תשמיטו את הפטיש, אל תבזבוזו את הרגע, כי בוא יבוא ליל הסדר שלנו, ויבואו נכדינו, וידרשו מאתנו דין וחשבון!

מצב האומה א, 1905

החירות מדברת במבטא עברי

הרב יונתן זקס

סיפור חג הפסח הוא סיפור פרטיקולריסטי ביותר. הוא מספר על עם אחד, שלפני שנים רבות דוכא ושועבד והובל אל החירות במסע ארוך ומפרך במדבר. אבל אין סיפור שהשפיע יותר ממנו על ההתפתחות הפוליטית במערב. משה ידע שאירועי תקופתו נושאים משמעות החורגת מעבר לתקופה המסוימת ולעם המסוים; הוא ידע שיום יבוא ועמים אחרים ילכו לאורו. ואכן כך היה. כאשר השחורים באמריקה שרו "שלח את עמי", כאשר התיאולוגים של שחרור דרום אמריקה בשנות השישים של המאה העשרים ביססו את תפיסותיהם על ספר שמות, כשנלסון מנדלה קרא לאוטוביוגרפיה שלו הצעדה הארוכה אל החירות, כל אחד מהם אימץ את סיפורו של עם ישראל והפך אותו לסיפורו שלו. יותר מהמדינה של אפלטון ויותר מהפוליטיקה של אריסטו, יותר מהאמנה החברתית של רוסו או מהקפיטל של מרקס, סיפור חג הפסח הוא סיפור החירות שהשפיע על המערב יותר מכל סיפור אחר. "מאז יציאת מצרים", אמר היינריך היינה, "החירות מדברת במבטא עברי"... למקרא הייתה השפעה מכרעת על הוגי דעות פוליטיים במאה השבע־עשרה. ג'ון מילטון כתב: "שום שיר לא ישווה לשירי ציון, שום דרשה לא תשווה לדברי הנביאים ושום פוליטיקה לא תשווה לדרכים שיורו לנו כתבי הקודש". ההוגים הפוליטיים הגדולים של המאה השבע־עשרה, תומס הובס וג'ון לוק, ציטטו בכתביהם ללא הרף מן המקרא. בכיכר במרכז פילדלפיה, מול אולם העצמאות שבו נוסחו הכרזת העצמאות של ארצות הברית וחוקתה, מוצב אחד הסמלים האמריקניים הגדולים, פעמון החירות, המושך יותר ממיליון תיירים מדי שנה. סביב חלקו העליון של הפעמון חרותות מילים הלקוחות מפרק כ"ה בספר ויקרא: "וּקְרָאתֶם דָּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יִשְׁבֵּיהָ"... יציאת מצרים היא המעיין הנובע הבלתי־נדלה לכל מי שנפשו יוצאת אל החירות. היא לימדה כי הזכות גוברת על הכוח; כי החירות והצדק חייבים להיות נחלת הכלל, לא נחלת המעטים; שכל בני־האדם שווים בשלטון האל; ושמעל לכל הכוחות הארציים קיים הכוח העליון, מלך המלכים, השומע את זעקת העשוקים ומתערב בהיסטוריה כדי לשחרר עבדים. נדרשו מאות רבות של שנים עד שהחזון הזה הפך לנחלתן המשותפת של כל הדמוקרטיות הליברליות במערב, ואין כל ערובה כי כך ימשיך להיות. החירות היא הישג מוסרי, ובלא מאמץ מתמיד של חינוך היא תתנוון ויהיה צורך לשוב ולהיאבק כדי להשיגה. אבל דווקא בפסח, יותר מבכל יום אחר, אנו רואים כיצד סיפורו של עם אחד יכול להיות לפיד מאיר לרבים; כיצד העם היהודי, נאמן לאמונתו לאורך השנים, נעשה השומר הנאמן של החזון הזה שבו, בסופו של דבר, תתברכנה כל משפחות האדמה.

ה'דוּשׁ וּמִסֹּרֶת

ה'ים נחמן ב'אל'יק

את החגים אין בודים מן הלב. כבר ניסה ירבעם לעשות כזאת ולא הצליח. אפשר ל"נסח" ול "סגנן" קצת את החגים, אבל לא לברוא יש מאין. החג הוא עניין של יצירה קיבוצית, שמשתתפים בה כוחות ויסודות מרובים ושונים: הדת, המסורת, ההסטוריה, האומנות, הטבע וכו' וכו'. וכשם שאין כתבים שירים לפי הזמנה והדרכה או ע"י שליח, כך אי אפשר להזמין חג או טקס של חג. החגיגות הנאמנה יוצאת מן הלב ובאה לעולם ברוח הקודש. ואם זו אין לה - מה תועלנה לך עצות מרחוק?

עצתי האחת היא: חוגו את חגי אבותיכם והוסיפו עליהם קצת משלכם לפי כוחכם ולפי טעמכם ולפי מסיבתכם. העיקר שתעשו את הכל באמונה ומתוך הרגשה חיה וצורך נפשי, ואל תתחכמו הרבה.

אבותינו, לא נמאסו עליהם שבתותיהם ומועדיהם, אע"פ שחזרו עליהם כל ימי חייהם כמה וכמה פעמים בנוסח אחד. הם מצאו בהם כל פעם טעם חדש וְאֶתְעֹרֹתָא חדשה. ויודע אתה מפני מה? מפני שהיתה בהם לחלוחית, וברכת החג שְׁכָנָה בנפשם.

אלה שאינם מוצאים טעם בחגים ובמועדים, סימן שנפשם ריקה ותוֹכֵם חול, ולאלה - אין תְּקָנָה. בכבוד רב ובברכת החג הקרוב.

מכתב לאנשי גניגר, 28 למרץ 1930

”צִיָּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם תִּשְׂאֵר לְעֵד

הָאָבִיב שֶׁל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ”

(הראי"ה קוק)

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי היי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחיים. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוה הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקוה לשוב לארצו ולהדיש בתוכה את חירותו המדינית. מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

מִזֶּה שְׁבוּעוֹת אֲנִי מִדְּמֹת שִׁירִים

אֵרִיס אֵלֶיהָ כֹּהֵן

אֲנִי קוֹרֵאת לְקַבֵּץ "יְגוֹן"

מוֹחֶקֶת

קוֹרֵאת לוֹ "אוֹקְטוֹבֶר"

מְשַׁנֶּה לְ"שִׁבְעָה"

מְחַלֶּפֶה לְ"תְהוֹם"

מְשַׁנֶּה: "תְּהוֹמוֹת"

קוֹרֵאת לוֹ "כְּשָׂאוֹל"

קוֹרֵאת לוֹ "תְּקֵנָה"

מוֹרָה לְמַחְשֵׁב שְׂיִזְכֹּר

הוא עוֹנֶה לִי "שׁוֹמֵר אֶת תְּקֵנָה"

לְהַגְדִיר מִטְרָה

וִיקְטוֹר פְּרָאֲנֶקֶל

דברי ניצשה, "מי שיש לו איזה 'למה' שלמענו יחיה, יוכל לשאת כמעט כל 'איך'", עשויים לשמש סיסמה מנחה לכל מאמץ של טיפול פסיכולוגי לגבי האסירים. כל אימת שנודמנה שעת-כושר, מן ההכרח היה לתת איזה 'למה' - מטרה - לחייהם כדי לחזקם לעמוד ב'איך' הנורא של הווייתם. אוי לו למי ששוב לא ראה פשר בחייו, לא מטרה, לא תכלית, ומשום כך שוב ראה טעם להוסיף ולחיות. גורלו נחרץ מהרה. התשובה הטיפוסית, שבה היה אדם כזה דוחה מלפניו כל נימוק שבא לעודד את רוחו, היתה אך זו: "אין לי עוד תקווה בחיים". מה אפשר לענות על כך? מה שהיה דרוש באמת, היה שינוי יסודי ביחסנו אל החיים. צריכים היינו ללמוד בעצמנו וללמד את האנשים המיואשים, כי בעצם לא היתה חשיבות למה שאנחנו קיוונו לקבל מן החיים אלא למה שביקשו החיים לקבל מאיתנו. צריכים היינו לחדול מלשאול לפשר החיים ותחת זאת לראות את עצמנו כנשאלים יל-ידי החיים - יום ויום ושעה-שעה. ועלינו להשיב, לא בדיבור ולא בהרהור - אלא בפעולה נכונה ובהתנהגות נכונה. חיים פירושם, בסופו של דבר, נטילת אחריות למציאת התשובה הנכונה על בעיותיו של אדם וקיום התפקידים שהם מימידיים בלי-הרף לפני כל יחיד ויחיד.

ושבו בנים לגבולם

א"ש יהודה

בלילה השני של ה"קונגרס הציוני" הראשון בבאזל, נאם נורדאו בגרמנית נאום ארוך, בו שילב כמוטו פעמים אחדות את שלוש המילים: "ושבו בנים לגבולם". כאשר נשאל איך הגיע אדוני אל הפסוק הזה, ועוד בעברית, אמר ד"ר נורדאו: את המילים האלה אני חייב למי שאני חייב לו את כל יהדותי וציוניותי! ומעשה שהיה כך היה. לי יש קליניקה לילדים בפריז. נכנסה אלי אישה מהגרת מפולין, שביס לראשה וילד כבן שמונה או עשר, חיזור פנים, וחולה מזה שלושה שבועות. אני לוקח כרטיס לפתוח למטופל חדש, ומנסה לדובב אותו בשפת המדינה. הוא בקושי מגמגם צרפתית, ואני שואל את אימו והיא אומרת - הוא לא לומד בבית ספר רגיל הוא לומד ב"חדר", נזפתי בה קשות, כך רק מביאים אנטישמיות! פתחנו בפניכם את שערי המדינה. מדוע אין הילד לומד את שפת הלאום כאן?!... ואני בזעם שואל את הילד: ב"חדר" הזה, מה למדת? אז השתנה הילד, אורו עיניו. בידיש, שאני מהגרמנית שלי הבנתי, אמר לי מה הוא למד בפעם האחרונה ב"חדר". יעקב, הוא אומר, על ערש דווי מזמין את יוסף, מצווה עליו, משביע אותו ומתחנן בפניו, "אל נא תקברני במצרים" אלא במערת המכפלה. שם קבורים אברהם ושרה, יצחק ורבקה, שם קברתי את לאה "ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען"... אומר רש"י - וזה הכל הילד הזה מרצה, בן השמונה או העשר, ומביא דברי חז"ל - הרגיש יעקב אבינו צורך להתנצל לפני יוסף ולומר: אני מטריח עליך טרחה גדולה להוליכני ממצרים לחברון. אני עצמי לא טרחתי לאימא שלך, לרחל, את הטרחה הזאת, למרות שהייתי קרוב מאד אל בית לחם... אבל לא באשמתי ולא רשלנות הייתה זו. ריבונו של עולם רצה כך. הוא ידע, רב המרצחים של נבוכדנצר עתיד להוביל את בניה של רחל, את בני, בחורבן בית ראשון, ואז היא תצא מקברה, ונהי בכי תמרורים יישמע. "רחל מבכה על בניה". ואלוקים יענה לה: רחל, "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך ויש תקווה לאחרייתך נאום ה', ושבנו בנים לגבולם!" אני, מספר ד"ר מקס נורדאו, לא ידעתי את נפשי. הסבתי את פני לחלון, כדי שהאם והילד לא יראו את דמעוטי זולגות, ואמרתי לעצמי: "מקס, הלוא תבוש והלוא תיכלם? אתה אדם משכיל, נחשב לאינטלקטואל, עם תוארי דוקטור, אינך יודע מעט מזעיר מדברי ימי עמך, מכל כתיבי הקדש הללו. כלום! ופה, ילד חולה, חלוש, מהגר, פליט והוא מדבר על יעקב ועל יוסף, על ירמיהו ועל רחל, כאילו תמול שלשום, הכל חי לנגד עיניו". מחיתי את לחיי לפני שהסבתי את פני אליהם. ואמרתי בליבי: עם שיש לו ילדים כאלה, שחיים כל כך את עברם, הם גם יחיו עם עתיד מזהיר! בעיתון של אותו סוף שבוע ראיתי מודעה: "מי שגורל העם חשוב בעיניו, מי שהאנטישמיות כואבת לו, ומי שמחפש פתרון, נא להתקשר לחתום מטה לטכס עצה. ד"ר תיאודור הרצל". מיד נענית. כשהקמנו את "הקונגרס הציוני" הראשון, וכובדתי לנאום בו, ריחפה לנגד עיני דמותו של הילד שאת שמו אינני זוכר, אבל המילים האלה לא אשכח לעולם. כי הם בסיס הציונות, הם בסיס היהדות: "ושבו בנים לגבולם".

אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל
הַנִּתְּוֹנִים בְּצָרָה וּבִשְׂבִיָּה
הָעוֹמְדִים בֵּין בָּיִם וּבֵין בִּבְשֵׁה
הַמְּקוֹם יְרַחֵם עֲלֵיהֶם
וְיֹצֵאֵם מִצָּרָה לְרוּחָה
וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה
וּמִשְׁעֲבוּד לְגִאֲלָה
הַשְׂתָּא בְּעַגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב
וְנֹאמַר אָמֵן

קטע תפילה

סיום: לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה.

כָּל עוֹד בְּלִבְבִּי פְּנִימָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמָה
וּלְפָאֲתֵי מִזְרַח קְדִימָה
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפִיָּה

עוֹד לֹא אֶבְדָּה תְּקוּנָתִי
הַתְּקוּהָ בֵּת שְׁנוֹת אֲלֵפִים
לְהִיּוֹת עִם חֶפְשִׁי בְּאַרְצִי
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם

תוכן

4הקדמה
7 כוס ראשונה - מה הסיפור שלנו?
9 איזה לחם אכלו היהודים דוד בן-גוריון
9 זיכרון ושכחה ברל כצנלסון
10 בית ששווה להילחם עליו אלון בן דוד
11 שביתת רעב בליל הסדר גולדה מאיר
12 זיכרון והיסטוריה הרב יונתן זקס
12 זכור את הרגע הזה עמוס עוז
13 לנטוע שייכות הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)
14 לנדוד במרחבי הזמן עזר וייצמן
15 כוס שניה: בדמיק חיי
17 לא בזכות הברזל גלעד שגב
18 כאילו הוא יוצא מבארי חן ארצי סרור
19 צמיחה מתוך טראומה מיכל נגן
20 וחי בהם- פסח בברגן בלזן 1944 יהודית אילן אונדרויזר
20 מעשה של תקוה אילנה פרדס
21 חזון העצמות היבשות
23 כוס שלישית - אחדות וברית יעוד
25 סיפור מכלי שני חנן פורת
25 מחנה ועדה הרב יוסף דוד הלוי סלובייצ'יק
26 תקומת הבית השלישי דוד הרטמן
26 רצון בונה עולם ס. יזהר
27 איזהו חכם? אליעזר שביד
28 רגע לפני שטובעים מדרש ויקרא רבה ד,ו
28 לאכול יחד עם כולם הרב כלפון
29 שבת רחל

31 כוס רביעית: אם רק נרצה אין זו א(ה)גדה

33 אביב העמים היה למציאות | בנימין זאב הרצל

33 בן חורין אמיתי | נתן שרנסקי

34 הכו בברזל | זאב ז'בוטינסקי

35 החירות מדברת במבטא עברי | הרב יונתן זקס

36 חידוש ומסורת | חיים נחמן ביאליק

38 מזה שבועות אני מדממת שירים | אריס אליה כהן

38 להגדיר מטרה | ויקטור פראנקל

39 ושבו בנים לגבולם | א"ש יהודה

41 סיום: לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה

מוזמנים לשלוח תגובות
והערות תוכן בקישור הבא

<<

כִּי מִלְאֲכֵיז יֵצֵה לָךְ
לִישְׁמֹרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ.

(תהלים, צ"א, י"א)